

Den osynlige

Den osynlige är en lättillgänglig men flerbötnad psykologisk thriller som tar upp ämnen som utanförskap, frigörelse från föräldrar och inte minst längtan att bli sedd. Det som tar sin avstamp i en klassisk "spökhistoria" visar sig snart ställa existentiella frågor om livet och döden på sin spets.

Rekommenderat från åk 8

En filmhandledning av
LOUISE LAGERSTRÖM

Handling

Filmen inleds med en drömsekvens där huvudpersonen Nicklas Eriksson drömmer om sin stundande studentmottagning. I en prunkande trädgård är det dukat för fest och vi ser hans mor hålla ett tal om hur stolt hon är över att hennes son har infriat hennes förväntningar. Samtidigt tar varken hon eller de andra gästerna någon notis om Nicklas fast han är själva festföremålet. Långsamt drar sig Nicklas undan. Tar en tårtbit, går ut i garaget, sätter en gevärspipa i munnen och trycker av.

Nicklas vaknar upp med ett ryck till en verklighet som förklarar något av drömmen. Han lever ensam med sin mor och han är hennes allt sedan fadern dog. Nicklas är en A-elev i skolan och modern har stakat ut hans framtid med Handels-högskolan och därefter en karriär inom finansvärlden. Hon har till och med har utsett en passande flickvän, Sussie. Självt har Niklas författarambitioner och i hemlighet har han sökt till Writers' Institute i London. Han håller som bäst på att finansiera biljetten genom att sälja uppsatser till elever som inte är lika begåvade.

Nicklas skola terroriseras av den stökiga eleven Annelie som säljer stöldgods till andra elever och kräver pengar av de skuldsatta med brutala metoder. Sedan hon gett sig på Nicklas bästa vän, Peter, för att kräva honom på pengar blir Nicklas indragen i slagsmål med henne och de två hamnar hos rektorn.

Annelie gör inbrott i ett urmakeri och när polisen sedan hittar stöldgodset och massor av annat stulet i hennes skåp i skolan är hon övertygad om att det är Peter som har skvallrat. Men det är i själva verket kumpanen, tillika pojkvän-



Gustaf Skarsgård i rollen som Nicklas, den osynlige i "Den osynlige"

nen, Marcus, som känt sig förnedrad då Annelie inte velat dela tjuvgodset, som ringt och tjallat för polisen.

Annelie bestämmer sig för att hämnas på Peter men när hon och hennes två "torpeder" överrumplar och misshandlar honom säger han att han vet vem det var. Eftersom han tror att Nicklas nu befinner sig på väg till London ser han det riskfritt att skylla på honom.

Men Nicklas har bestämt sig för att inte resa sedan modern visat sin besvikelser över att han gått bakom ryggen på henne. Biljetten har han skänkt till en främmande flicka på Sussies fest. Där har han också bestämt avvisat hennes inviter. När Nicklas lämnar festen väntar Annelie, hennes kompisar och en skrämmd Peter i bilen utanför. Utan att fråga närmare om Nicklas är skyldig eller inte startar en grym och blodig misshandel. Annelie som tappar alla spårar fortsätter att sparka på den ligande Nicklas och riktar till slut in en spark mot huvudet som mer eller mindre dödar honom. Efter att ha gömt kroppen i skogen bränner de sina kläder och i panik rusar Annelie sedan hem till Marcus och ber honom vara hennes alibi.

Nästa dag i skolan går man igenom och analyserar de dikter som eleverna skrivit och lärarinnan börjar med Nick-

las dikt. Andra elever kommer med sina kommentarer men när Nicklas försöker göra sig hörd reagerar ingen. De hör honom inte. Ser honom inte. De är som om han inte fanns i samma dimension. Han är i själva verket osynlig. När han tar upp en bok och slänger den i väggen märker de inget. Han tror sig var utsatt för något slags spel. Han inser snart att hans mamma inte heller kan se honom och att polisen nu betraktar honom som försvunnen.

Det går upp för Nicklas att han antagligen är död, ett spöke, och att han nu kan vandra omkring bland de levande utan att de ser honom. Han testar sitt nya tillstånd genom att ställa sig framför framrusande bilar men de kör på honom utan att han skadas. Men Nicklas känner sig som en fånge i sin nya värld och bestämmer sig för att närma sig Annelie och söka svar hos henne. Han upptäcker att hennes hemförhållanden inte är de bästa. Ständiga gräl mellan styvmodern som vill skicka tillbaka henne till fosterhem och fadern gör att hon inte känner sig önskvärd.

Nicklas, som sökt sig till sitt gamla pojkrum, upptäcker att en fågel flugit in i fönsterrutan. Den ligger först medvetlös på fönsterbrädan men med ett pickande hjärta. Nicklas upptäcker så att fågeln satt sig på hans axel fast den fort-

farande ligger kvar utanför fönstret. Han tar fågeln i sina händer. När så fågelkroppen utanför stelnar till och dör försvinner också fågeln ur Nicklas händer. Nicklas inser att han befinner sig i en slags dimension mitt emellan levande och död och att hans sargade kropp som lämnats i skogen faktiskt lever. Frågan är bara var den är.

Han beger sig ut i skogen för att leta efter sin kropp och den ”osynlige” Nicklas försöker att kommunicera med den skallgångskedja som nu satts att leta efter honom.

Peter plågas av dåligt samvete för att han förrått sin vän och dessutom tagit de pengar Nicklas sparat ihop och gömt i sitt rum. När polisen söker upp och tar in honom på förhör anar han att han snart kommer att vara avslöjad. Polisen släpper honom och Nicklas kan bara ljudlöst protestera.

Samtidigt har Marcus bestämt att göra upp med Annelie en gång för alla. Han skaffar en pistol och bestämmer träff med henne vid kanalbron. Hon anar oråd och tvingar i sin tur Peter att gå dit som hennes ombud för att träffa Markus två medhjälpare Attis och Kalle. När så polisen plötsligt dyker upp lyckas Annelie i förvirringen avvärja Marcus och hon flyr iväg med hans pistol.

Nicklas som nu lyckats tränga igenom Annelies medvetande försöker övertala henne att tala om för polisen var hans döende kropp ligger. Under tiden efterlyses hon i media och beskrivs som mycket farlig.

Annelie stämmer återigen träff med Peter i skolans aula och får då veta att Nicklas inte hade något med tjallandet att göra och att hon dödat en oskyldig. Polismannen Thomas försöker tala henne till rätta och få henne att ge sig men hon vägrar och ger sig av, fortfarande beväpnad.

Nicklas hittar henne knäböjd vid en gravsten som tillhör hennes mor som dog när Annelie var liten. Han talar till henne och för första gången brister hon ut i tårar. För Nicklas blir det en stund av förståelse för både sin egen och hennes situation.

Peter fortsätter att plågas av samvets-kval och i en otäckt realistisk scen hänger han sig i sitt sovrum efter att först ha skrivit ett brev till polisen. Där i landet mellan levande och döda träffas han och Nicklas igen. Peter undrar hur Nicklas kan var där eftersom han flyttat kroppen till slussarna. Och Nicklas försöker förgäves hindra Peter från att ta livet av sig men han försvinner bort när den hängda kroppen dör.

När polisen till slut hittar Nicklas kropp är han illa medfaren men lever. I ambulansen stannar hans hjärta men

man lyckas återuppliva honom. Väl på sjukhuset förklaras han vara hjärndöd men hans liv upprätthålls ändå på konstgjord väg. Vid han sida vakar modern som vägrar tro att det är slut.

Annelie, som av Marcus fått veta att Nicklas troligen är i livet, tar sig till sjukhuset och smyger sig fram till hans rum. Utanför möter hon mamman som anklagar henne men som till slut lyssnar på vad hon har att säga. Det är nu också Nicklas som talar via henne. I sängen ligger hans hjärndöda kropp och i korridoren bredvid Annelie står Nicklas ”själ”.

Nicklas förmår nu, via Annelie, modern att släppa taget om sin son. Annelie går sedan in i Nicklas rum. Nicklas själ håller hennes hand då hon bryter elektriciteten till de livsuppehållande maskinerna. Utanför väntar polisen på att föra bort Annelie.

Osynligheten som tillstånd

Vem har inte drömt om att vara osynlig? Att kunna se och höra vad människor säger om dig när du inte är närvarande, att kunna hämnas oförätter eller gottgöra någon. Filmmediet har ofta försökt skildra detta tillstånd och själva osynlighetsproblemet har lösts på mer eller mindre raffinerade sätt. Allt från regelrätta fantomgestalter som kan gå genom väggar, till metaforiska änglagestalter och innovativa lösningar där en person mer eller mindre tar på sig ett konstgjort skinn för att synas. I *Den osynlige* hamnar Nicklas i ett skymningsland mellan levande och död efter att ha blivit brutalt misshandlad. När han går till skolan dagen efter misshandeln tar det ett tag innan han inser att människorna runt omkring varken hör eller ser honom. Han tror först att han är utsatt för någon slags lek. Det är först när han slänger en skolbok i väggen så att en hylla rasar, för att sedan konstatera att boken ligger kvar på bänken utan att någon har märkt något, som han (och vi) inser att han är osynlig.

Filmmediet har förmågan att manipulera sin publik, men att skildra någon som är osynlig bjuder på en filmisk utmaning. Man måste etablera en överenskommelse med publiken som gör att man accepterar illusionen. I den osynlige har man löst det på ett ganska enkelt sätt utan påkostade specialeffekter. I scenen där Nicklas blir påkörd otaliga gånger av bilar utan att skadas har emellertid en kombination av dataanimering och stunt-trick använts. För det mesta handlar det dock om att de andra i filmen konsekvent ignorerar Nicklas fast han står precis bredvid, och hans handlingar har ingen som helst inverkan på deras verklighet. I en scen

till exempel tar han tag i Annelie och kastar ner henne från ett hustak. I nästa sekund, utanför bild hör vi polisen prata med henne och när kameran går tillbaka där hon står ser vi att hon uppenbarligen inte har funnits i samma dimension som Nicklas. Man har etablerat en filmisk ”lag” som går ut på att Nicklas temporärt påverkas av den fysiska omgivningen men att han alltså inte kan påverka den själv. Det enda han tycks kunna göra är att öppna dörrar. I *Den osynlige* handlar det på ett rent tekniskt plan alltså om att acceptera att en person inte syns.

★ Fundera kring hur man arbetat med osynlighetstemat i filmen. Accepterar vi det som publik? Osynlighet är ett fascinerande och skrämmande tillstånd som alla drömt om någon gång. Vad skulle ni själva göra om ni var osynliga? Är det en lockande eller skrämmande tanke?

Eftersom ingen ser Nicklas är ju också alla hänsynslöst ärliga när dom pratar om honom. I sekvensen i klassrummet när hans dikter skall analyseras får han höra vad hans kamrater egentligen tycker om dem. Alltifrån att de är romantiska till att de inte rimmar eller är ”pretto” och märkvärdiga.

★ Fundera vidare kring om vi egentligen vill att vi skall vara helt ärliga mot varandra och hur mycket sociala filter, vad man kan säga och inte säga, betyder för att vårt umgänge skall fungera.

Under inspelningen av *Den osynlige* kom teamet överens om att ignorera huvudrollsinnehavaren Gustaf Skarsgård under en hel kväll. Ingen fick prata med honom eller reagera på det han sade. Han berättade på ett seminarium innan filmens premiär hur fruktansvärt det kändes att inte kunna kommunicera eller få några reaktioner.

★ Prova att göra detsamma i klassrummet. Välj ut en eller flera (frivilliga) som ingen skall bry sig om under en lektion. Diskutera sedan vilka känslor detta har väckt hos dem. Fundera om den känslan kan finnas i andra sammanhang.

Osynligheten som metafor

Nicklas osynlighet rör sig på många plan och har också en mer psykologisk innebörd. Den inledanden drömmen är en tydlig vink om hur Nicklas uppfattar sin situation. Det handlar om hans egen studentmottagning men han sitter som isolerad och osynlig medan de andra gästerna pratar uppsluppet och skrattar åt moderns tal till sin son. ”Jag



Nicklas & Annelie, två vilslna själar från olika världar, som på ett symboliskt plan ändå söker kontakt. Gustaf Skarsgård & Tuva Novotny.

är så stolt över mig själv och över Nicklas, förstås och över att vi har kommit så långt. Ja, ända sedan Gunnar dog så har det varit en evig kamp. Men idag skördar vi frukterna av allt vårt hårda arbete. Och idag är Nicklas verkligen den son jag alltid velat ha." Innebörden i hennes ord sätter fokus på deras komplicerade relation och förklarar varför Nicklas senare skriver en dikt om hur oviss han framtid för att se sin son som en självständig individ mogen att fatta egna beslut.

Nicklas mamma ser sig själv vara mer eller mindre i symbios med sin son. Hon pendlar mellan att överbeskydda honom, och att fullkomligt ignorera alla hans egna önskningsplaner. Hon talar i termer av vi istället för att se sin son som en självständig individ mogen att fatta egna beslut. När polisen undrar vem hennes son är talar hon bara om vilken begåvad elev han är och kan inte beskriva honom som person, eftersom hon egentligen inte känner honom. Hon ser sig själv som en uppoftande mor som gjort allt för att sonen skall lyckas och idealiserar honom samtidigt som hon klankar ner på hans drömmar och hans sätt att vara. Deras inbördes maktförhållande har pågått så länge att Nicklas nu känner att han behöver frigöra sig. Dikten han läser upp i skolan beskriver hur han känner. Men bandet till modern, viljan att lyda och rädslan att såra henne är motstridiga känslor som är honom övermäktiga. Han ser flykten som den enda utvägen.

För Nicklas blir inte tillståndet av

osynlighet en komisk filmisk poäng som kanske är det vanligaste greppet (annat än vid ett tillfälle då han försöker att skjuta sig). Istället blir osynligheten en metafysisk mardröm. Ett tillstånd av maktlöshet och frustration. Och en mycket tydlig parallell till hans egen tillvaro innan han "blev osynlig". Där han mer eller mindre ger upp att få sin mor att förstå vad han egentligen drömmer om i livet. Han kan inte hitta styrkan att motstå allt hennes planerande och protesterar inte ens när hon bjuder hem den enligt henne "perfekta" flickvännen och vid middagen överlämnar en studentmössa. Som mamma ser hon inte någon gräns mellan sig själv och sonen. Hon mer eller mindre lever genom honom och gör bara vad hon tror är rätt enligt henne trots att det bara begränsar Nicklas. I filmens slutscen, när Nicklas fysiska kropp ligger hjärndöd på sjukhuset medan hans inre talar genom Annelie, försöker han ändå en sista gång få henne att släppa taget. "Det enda han vill är att du skall veta vem han egentligen är." Det vill säga frigöra hans själ och låta honom dö i frid. Det är naturligtvis ett dramatiskt sätt att symboliskt beskriva den mentala frigörelse som Nicklas längtat efter.

Den osynlige handlar på ett djupare men tydligt plan om längtan efter att bli sedd för den man är. En önskan om att få sina drömmar erkända, inte minst av sina föräldrar. Alla ungdomar i filmen söker det erkännandet på olika sätt. Annelie som har bott i fosterhem men nu lever med sin far och styvmor,

sedan hennes biologiska mor dött, ersätter bristen på uppmärksamhet på ett våldsamt sätt. Hon har valt den totala iskylan och bepanstrar sig mot omgivningen genom att visa upp en yta av total brist på empati.

★ Viljan att bli sedd och bekräftad är en fundamental önskan hos alla människor. Inte minst unga personer, som håller på att forma sin identitet, söker sin omgivnings godkännande och är känsliga för andras attityder. Hur tar sig den här längtan efter bekräftelse uttryck i filmen?

★ Fundera över karaktären Peter. Vad har han för möjlighet att kontrollera sitt liv? Han som inte ens tycks få välja vem han skall gifta sig med. I filmens början säger han något om att bli lyssnad på. Vad betyder det för en ung människas möjlighet att styra sin egen tillvaro?

★ Diskutera de olika personernas förhållande till sina föräldrar. Kan vi förstå Nicklas mor? Har hennes kvävande kontrollbehovet ändå en grund i välbefinnande. När skall de släppa taget? Hur mycket skall föräldrar bestämma angående en ung människas framtid? Diskutera vidare om problematiken kring att som förälder balansera omtanke mot att ge barnen frihet.

Två karaktärer blir till en

Den osynlige är en komplex film som öppnar för många tolkningsmöjligheter. De två huvudkaraktärerna Nicklas och Annelie kommer under filmens gång på olika sätt att närma sig varandra. Utgångspunkten är att de symboliserar två diametralt olika liv. Nicklas, den lyckade studenten från radhusidyllen med framtiden för sig. Annelie, med sin trasiga och kriminella bakgrund bor i ett betongområde, de få gånger hon är hemma hos den familj som mer eller mindre förskjutit henne. Ett missförstånd blir upptakten till misshandeln där hon nästan dödar Nicklas. Trots att hans första instinkt är att hämnas kommer hans fortsatta "spökande" mer att bli ett sökande efter förståelse och förlåtelse. Genom att tala till Annelie bryter han igenom hennes orubbliga fasad och utgör på ett sätt hennes dåliga samvete samtidigt som han inser att de har något gemensamt, inte minst i längtan efter en mor som ser dem.

Mot slutet blir hon en länk mellan honom och modern som han själv inte lyckas nå. Den definitiva sammanmältningen mellan hans önsknings



Tuva Novotny i rollen som Annelie, en tjej på kant med tillvaron.

och hennes förmåga att utföra dem sker i slutet av filmen. Annelie och den osynlige Nicklas står vid den hjärndöde Nicklas. Musiken ökar i intensitet. Så övergår den till enbart stråkar. Nicklas håller Annelies hand och tillsammans slår de av strömbrytaren till de livsuppehållande apparaterna samtidigt som de simultant sluter ögonen. Nicklas kropp dör och Annelie är ensam i rummet tillsammans med den döde. Musiken har tystnat. Ingenting hörs. En stark och tydlig scen fylld av symbolik.

★ Fundera vidare över hur filmen beskriver deras karaktärer, i kontrast till varandra och som paralleller? Vilka är de? Är de två sidor av samma person eller är Nicklas en slags ängel som kommer att vaka över Annelie trots det hon gjort? Hur uppfattar ni den närmast totala känslan av förlåtelse som finns i filmens slut? Kan vi tro på den?

Ett existentiellt perspektiv

Tematiken i den osynlige rör också vid ett fundamentalt filosofiskt/metafysiskt perspektiv. Allt sedan Descartes, eller redan på Platons tid, har filosofin sysslat med vad verkligheten består i och vad som egentligen är säker kunskap. I den kristna traditionen har också detta resonerande varit intimt kopplat till det religiösa tänkandet. *Den osynlige* rör sig i bägge dessa sfärer. Verkligheten ställs på sin spets när filmen börjar i en drömsekvens och sedan utspelar sig i en döende pojkes sinne mitt emellan dröm och verklighet.

I *Den osynlige* byggs osynlighetens logik också upp till ett metafysiskt resonemang. När vi först möter Niklas efter misshandeln är det ett klassiskt

spöke. Men vi märker snart att han är ett spöke som inte kan påverka den fysiska världen, han kan inte gå genom dörrar eller visa sig för någon. När detta går upp för honom utbrister han "Jag är ju världens sämsta spöke. Jag kan ju inte göra någonting." Vi tror fortfarande att han är död men när han ser fågeln som flyger in i rutan inser han att han är i ett slags limbo och då tangerar filmen ett religiös synsätt som till exempel finns i katolicismen, att man innan man går vidare kan få genomgå "skärselden" där man provas och renas inför evigheten. Nicklas genomgår ju också en slags "prövning" där han som nämnts tidigare försonas med sin mor och går från hämnd till förlåtelse.

★ Diskutera era egna funderingar kring verkligheten, existentiella frågor och vad som finns bakom det man kan se och höra. Hur känner ni själva inför vad som händer efter döden? Har ni någon gång känt närhet till människor som avlidit?

Inom barn- och ungdomskultur, från Astrid Lindgrens "Skymningslandet" och "Bröderna Lejonhjärta" till *Harry Potter* och *Monsters Inc* finns fascinationen för parallella universum som pågår vid sidan av vårt eget, och som både får näring och interagerar med det. Detta är grundläggande också i *Den osynlige*. Från att Nicklas varit ett passivt spöke börjar han också kunna påverka det som händer genom att människor som varit honom nära i livet (i hat eller kärlek) också börjar "märka" honom.

★ Om nu Nicklas osynlighet lär honom något, vilka är i så fall insikterna?

Bok och film

Filmen är gjord "fritt efter en roman av Mats Wahl". Men skillnaderna är betydligt större än likheterna. Boken handlar om en polis som undersöker ett försvinnande, precis som i filmen. Men fokuset är ett helt annat. Filmen är ett psykologiskt drama om två ungdomar som har problem med sina föräldrar och löser det på olika sätt. Det finns också en vagt antydd kärleksrelation mellan de bägge. Boken handlar om en polis som utreder ett brott med nazistiska förtecken och som rymmer en vass samhällskritik. Mats Wahls tanke med

boken är att vi bör se till brottsoffren i högre grad än vad som ofta är fallet i samhällsdebatten där förståelsen för förövarnas svåra uppväxt ibland hotar att skymma själva gärningen.

Annelie och Nicklas mamma är helt perifera figurer i boken där istället ett par av killarna som var med om misshandeln av Nicklas träder fram i helfigur i all sin ynklighet.

★ Jämför film och bok och diskutera sensmoralen i de respektive verken.

PRODUKTIONSUPPGIFTER

Sverige 2002

Manus: Mick Davis fritt efter en roman av Mats Wahl

Regi, foto & klippning: Joel Bergvall, Simon Sandquist

Foto: Joel Bergvall

Klippansvarig: Darek Hodor

Musik: Andreas Alfredsson & Cristian Sandquist

I ROLLERNA

Nicklas – Gustaf Skarsgård

Mamman – Li Brådhe

Annelie – Tuva Novotny

Peter – David Hagman

Polisen – Thomas Hedengran

Sussie – Jenny Ulving

Marcus – Pär Luttropp

TEKNISKA UPPGIFTER

Speltid: 95 min

Format: Cinemascope

Ljudsystem: Dolby SRD

Censur: Från 15 år

Svensk premiär: 8.2.2002

DISTRIBUTION

Sonet Film, Box 20105, 161 02 Bromma
tel: 08-555 24 800, fax 08-28 58 34
www.sonetfilm.se